

FÖRORD

Jorge Luis Borges (1899–1986) framställs ofta som en »författarnas författare«. Det är förvisso sant att hans författarskap är ett av 1900-talets mest inflytelserika, på så gott som alla språk. Men han var – och är – också en författare med en läsekrets långt bortom de litterära salongerna.

I Argentina är han en ikon, i paritet med Carlos Gardel, Evita Perón och Che Guevara (fast det är ett sällskap han inte skulle ha trivts i). Hans bestående popularitet i hemstaden Buenos Aires grundar sig visserligen mindre på hans verk än på den myt han kom att förvandlas till redan under sin livstid. Den blide gamlingen som med de oseende ögonen riktade mot skyn trevade sig fram i storstadens larm blev, med mångåriga väninnan och samarbetspartnern Maria Esther Vázquez ord, som en staty som stigit ned från sin sockel. Efter det överdådiga hundraårsjubileet 1999 befarade många att han bildligt talat skulle kliva upp på sockeln och sälla sig till skaran av kanoniserade diktare som alla vördar men ingen läser. Men trettio år efter sin död förblir han lika levande som någonsin och hans sällsamma berättelser finner ständigt nya läsare.

Borges samlade verk är ofantligt. Den officiella, av honom själv sanktionerade *Obras completas* utgör bara en bråkdel av allt det han publicerade under sju verksamma decennier: förutom egna böcker skrev han förord till andras böcker, artiklar i allt från avantgardistiska tidskrifter (*Ultra*, *Prisma*,

Proa) till den argentinska motsvarigheten till *Husmodern* (*El Hogar*), litteratur- och filmrecensioner, filmmanus (tillsammans med vännen och författarkollegan Adolfo Bioy Casares), etc. etc. Den egentligen enda genre han aldrig gav sig i kast med var romanen.

En hel del föreligger sedan tidigare i svensk översättning – kortprosan framför allt, i mindre utsträckning poesin, några enstaka av hans essäer – men den svenska utgivningen av Borges har varit splittrad på många olika förlag (sju stycken har vi kommit fram till) och spridd över lång tid. De flesta av dessa utgåvor är numera svåra, för att inte säga omöjliga, att få tag på. Nyutgivning är således behövlig och det är det första skälet till att nu samla Borges verk på svenska.

Det andra och viktigare skälet är att så mycket har förblivit oöversatt. Stora delar av detta inkluderar vi i de här utgåvorna, men långtifrån allt. Också i original är Borges verk svåröverskådligt. När han själv samlade det utelämnade han förvånansvärt mycket, inte bara enstaka texter som han ansåg sig ha vuxit ifrån utan ibland hela böcker. Få författare har nedvärderat sig själva lika konsekvent som Borges. Dock finns nu alltfler texter att tillgå i postuma utgåvor. Vi har eftersträvat mångsidighet i vårt urval: förutom de berömda berättelserna också flertalet dikter och essäer, samt enstaka recensioner och tidningsartiklar. Bland det vi har utelämnat är raden av böcker skrivna i samarbete med andra: detektivberättelser, filmmanus, litteraturhistoriska studier, kompilat ur drömarkiven, och vidare alla de förord han skrev till de verk som han på en italiensk förläggares uppmaning valde ur världslitteraturen till ett omfattande *Biblioteca Borges*.

Medan Borges samlade verk i översättning i regel har delats upp efter genre – poesi, prosa, sakprosa – har vi i stället

valt en kronologisk indelning. Denna första volym (av tre) omfattar således den unge Borges, långt före det (sena) internationella genombrottet, men den sträcker sig fram till och med de två samlingar kortprosaberättelser, *Fiktioner*, som skulle utgöra grunden för hans stora berömmelse. Dispositionen följer *Obras completas* och rymmer de tre diktsamlingarna *Att glöda för Buenos Aires* (1923), *Månen mittemot* (1925) och *Skrivbok San Martín* (1929) nästan ograverade, ett urval ur essäsamlingarna *Evaristo Carriego* (1930), *Diskussion* (1932) och *Evighetens historia* (1936) samt de kompletta kortprosa-samlingarna *Skändlighetens världshistoria* (1935) och *Fiktioner* (*Trädgården med gångar som förgrenar sig*, 1941; *Konststycken*, 1944). Till alla dessa samlingar har vi inkluderat Borges egna prologer. Dessutom har vi tillfogat ett axplock enskilda texter; en tidningsartikel, två tidskriftsessäer och ett förord.

Att välja den kronologiska formen förefaller särskilt motiverat i Borges fall, bland annat därför att de litterära praktikerna samspelar med varandra och genregränserna ofta är flytande. Vad som är »sant« respektive »fiktivt« i Borges universum är inte alldeles lätt att avgöra. Berättelsen »Vägen till Almotásim«, som ursprungligen var ett slags appendix till essäsamlingen *Evighetens historia* (1932) återpublicerades till exempel senare som en av hans *ficciones*, för att därefter återbördas till sitt ursprungliga sammanhang, vilket vi också gjort i den här utgåvan.

*

Borges bodde större delen av sitt liv i centrala Buenos Aires, i de fashionabla men föga glamorösa kvarteren kring Plaza San Martín. Men den stadsdel som framför allt associeras med

hans namn är Palermo. Där, ett stenkast från Zoologiska trädgårdens tigrar, på calle Serrano – vars övre sträckning numera heter Borges – bodde familjen under seklets första decennium. Dit, till det lilla torget, *La placita*, skulle den unge poeten i öppningsdikten i samlingen *Skrivbok San Martín* (1929) förlägga Buenos Aires mytiska grundande.

Åren 1914 till 1921 hade familjen befunnit sig i europeisk »exil«, först en längre sejour i Genève, där Borges tog studenten, sedan en kortare i Spanien, där han kom i kontakt med den avantgardistiska poesin (*ultraismen*). Den senare skulle han dock betrakta som en ungdomlig förvillelse, liksom entusiasmen för den då färska ryska revolutionen. Tillbaka i Buenos Aires grundade han, tillsammans med en grupp unga poeter, tidskriften *Proa* och gav ut sin första diktsamling, *Att glöda för Buenos Aires* (1923).

Den viktigaste konsekvensen av återkomsten från det nyss krigshärjade Europa var just upptäckten av den hemstad som skulle bli Borges litterära lokus. Han *uppfann* därmed också en tradition åt både sig och den argentinska litteraturen; en tradition som tar fasta på Argentinas belägenhet i västerlandets periferi och vänder detta kulturella handikapp till en fördel. Genom avsaknaden av en tyngande nationell tradition kan de argentinska författarna göra hela världslitteraturen till sin, på ett sätt som är omöjligt för en engelsman eller kines. Borges grundar denna tradition i ett mytiskt Buenos Aires, beläget i gränslandet mellan stad och land, mellan kosmopolitiskt och kreolskt, universellt och nationellt. Hans tidiga dikter och berättelser utspelar sig företrädesvis i de fattiga förstäderna – *las orillas* – vid tiden strax före den väldiga invandringsvågen i början av 1900-talet.

Las orillas, som alltså betecknade vad vi i dag skulle kalla

slum- eller kåkstäder, stod i motsättning både till den moderna metropolen och den omgivande, traditionsbundna landsbygden. (Förstadsbon, *el orillero*, var en gränsvarelse som både bevarade minnet av det hårda lantlivet och behärskade det nya urbana livets koder.) Genom att göra själva gränslandet till sitt litterära territorium kunde Borges på samma gång sammanjämka och distansera sig från två litterära traditioner: den nationalromantiska gaucholitteraturen å ena sidan och den urbana modernismen å den andra. Spänningen mellan dessa poler och ambivalensen till dem båda utgör kärnan i hans tidiga författarskap.

Man kunde, bara med en liten överdrift, hävda att Borges också uppfann den *latinamerikanska* litteraturen och, definitivt, att han med sitt eget internationella genombrott (1961, som förste mottagare av det prestigefyllda *Formentorpriset*, tillsammans med Samuel Beckett) banade väg för dess »boom« under 1960- och 70-talet. De fyra författare som främst förknippas med boomen, de båda blivande nobelpristagarna Gabriel García Márquez och Mario Vargas Llosa från Colombia respektive Peru, mexikanen Carlos Fuentes och Borges landsman Julio Cortázar, stod alla på olika sätt i skuld till honom.

Att Borges själv aldrig fick Nobelpriset får räknas till Akademiens grövre förbiseenden, och det är ett tredje skäl för denna samlingsutgåva. Vi har helt enkelt en skuld att betala; det är en utbredd uppfattning bland alla som sysslar med den vidsträckta spanskspråkiga litteraturen. När Borges själv blev tillfrågad om saken sade han att det årliga negativa beskedet var »en ingrodd svensk vana«, men tillfogade också att Svenska Akademien hade gett prov på »gott litterärt omdöme« genom att välja någon annan, värdigare.

Världens bild av Borges sammanfaller med myten om den blide barden, därför att världen lärde känna honom som gammal och nästan blind. Den unge Borges var en stridbar politisk tänkare, som på 1920-talet hängivet hade stött radikalen Hipólito Yrigoyens liberala regim. Tvärtemot den starka och växande kreolska nationalismen, som under 30-talet skulle liera sig med fascismen, förespråkade han en inkluderande *criollismo* som sökte inkorporera de hundratusentals inströmmande invandrarna i en ny och öppen definition av den argentinska nationen. Före och under andra världskriget, då en stor del av den argentinska intelligentsian slöt upp på axelmakternas sida, var han en kompromisslös antifascist. (Nazisterna anklagade honom för att försöka dölja sitt förmenta judiska påbrå och han besvarade deras angrepp med texten »Jag, en jude«, som ingår i denna volym.)

Efter kriget var han en lika omutlig anti-peronist. Populisten Juan Perón och hans hustru Evita representerade allt det Borges avskydde. Antagonismen var ömsesidig. Evita Perón hade kort efter maktövertagandet förödmjukat honom genom att dra in hans tjänst som bibliotekarie och i stället utse honom till »kommunal inspektör av fjäderfä och kaniner«. När Perón nio år senare hade störtats och tvingats i landsflykt, skulle kuppgeneralen Aramburu i gengäld utse Borges till föreståndare för Nationalbiblioteket, en tjänst som han behöll ända till peronismens återkomst till makten 1973.

Genom sitt oreserverade stöd för militärkuppen 1955 och den nya regimens hårdföra antiperonistiska politik hamnade Borges i konflikt med flera kolleger och forna meningsfränder, till exempel Ernesto Sábato, som hade en mera försonlig syn på peronismen. Hans antiperonism är också om inte en ursäkt så en förklaring till hans famösa uttalande till stöd för 1976 års

kuppmakare, vilket med största säkerhet var det som diskvalificerade honom från Nobelpriset.¹ När vidden av statsterrorns fasor så småningom blev uppenbar tog han dock lika otvetydigt avstånd från »den kriminella regimen« och anammade än en gång sin ungdoms frihetliga och pacifistiska ideal.

Politiken – polemiken mot den trångsynta nationalismen – är ett tydligt skönjbart tema i det tidiga författarskapet, också i de utpräglat litterära texterna. Hans val av ofta udda litterära valfrändskaper bär ett rebelliskt, anarkistiskt drag. Ett efter hand mera framträdande tema är de filosofiska och teologiska reflektioner kring de eviga tingen som mer eller mindre lekfullt går igen i såväl essäer som fantastiska berättelser.

Mindre känt är att denna vändning i författarskapet bottnade i en personlig kris. Den unge Borges stora kärlek var den norskättade Norah Lange, om vars gunst han tävlade med sin litterära rival Oliverio Girondo. Norah, själv poet, blev musan som förlöste hans skaparkraft. Men hon avvisade hans frieri, inte en utan två gånger, och den upprepade förödmjukelsen utlöste en förlamande existentiell kris. Ett tidigt vittnesbörd om denna personliga katastrof är den korta texten »Sentirse en muerte« (ung. »Att känna sig som död«) som ursprungligen publicerades i *El idioma de los argentinos* [*Argentinarnas språk*] (1928), en av de böcker som Borges valde att inte inklud-

1. Edwin Williamson förmodar i sin biografi *Borges : a Life* (2004) att han var den tilltänkte mottagaren just år 1976. Huruvida det stämmer får vi veta 2027, när Nobelkommitténs överväganden blir offentliga. Vad vi vet är dock att han nominerades första gången redan 1956 och att han under åren 1963–1965 var nominerad varje år. 1965 hamnade han också på kommitténs lista med toppkandidater – dock i par med den guatemalanske kollegan Miguel Angel Asturias(!). Asturias fick som bekant 1967 års pris och oavsett om Borges var en av utmanarna då talade allt för att han förr eller senare också skulle bli belönad. Det blir spännande att följa fortsättningen efter hand som den avtäcks.

dera i det samlade verket. Intressant nog är det denna text han citerar som sin egen uppfattning om evigheten i den långa titelessän i *Evighetens historia*, som ingår i denna volym.

[Hela förordet finns att läsa i boken eller e-boken.](#)